

Samenvatting

Sinds ruim tien jaar wordt in Nederland de term 'high impact crimes' (HIC) gebruikt om delicten aan te duiden die een grote impact op het slachtoffer, diens directe omgeving en het veiligheidsgevoel in de maatschappij hebben. Onder de klassieke HIC-delicten worden (gewelddadige) vermogensdelicten geschaard, om precies te zijn woninginbraak, straatroof en overvallen. In de afgelopen jaren is door de overheid sterk ingezet op de bestrijding van deze HIC-problematiek middels verschillende beleidsprogramma's, de instelling van de Taskforce Overvallen en de prioritering van HIC in de veiligheidsagenda.

Als onderdeel van een vijfjarig onderzoeksprogramma naar de recidive onder HIC-daders (2016-2021) wordt jaarlijks verslag gedaan van de achtergronden en recidive van daders van woninginbraak, straatroof en overvallen die zijn veroordeeld voor een dergelijk delict. De huidige studie betreft een vervolg op drie eerdere recidivemetingen onder alle veroordeelde HIC-daders in Nederland in 2002-2013, 2002-2015, en 2002-2016, en de haalbaarheidsstudie naar regionale recidivecijfers onder veroordeelde HIC-daders. De volgende onderzoeksvragen zijn beantwoord:

- 1 Wat zijn de achtergrondkenmerken van de veroordeelde HIC-daders in 2017 in Nederland? Hoe verhouden de achtergrondkenmerken van deze groepen zich tot die van de totale groep van veroordeelde daders in 2017?
- 2 Welk percentage van de HIC-daders veroordeeld in 2017 kwam binnen twee jaar na de HIC-straftzaak opnieuw in aanraking met justitie (recidiveprevalentie)? Hoe verhoudt de recidive van HIC-daders zich tot die van de totale groep van veroordeelde daders in 2017?
- 3 Wat is de ontwikkeling van de recidive bij de veroordeelde HIC-daders in 2008 tot en met 2017, rekening houdend met verschuivingen in de achtergrondkenmerken van de daders over de tijd?
- 4 Wat is de recidive onder veroordeelde HIC-daders in 2015 tot en met 2017 uitgesplitst naar de rechtbank waar de zaak is afgedaan, rekening houdend met verschillen tussen de rechtbanken in de achtergrondkenmerken van de daders die er zijn berecht?

Methode

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de werkwijze van de recidivemonitor van het WODC en maakt gebruik van de gegevens uit de Onderzoeks- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD). De OBJD is een gepseudonimiseerde versie van het Justitieel Documentatie Systeem (JDS), het wettelijke registratiesysteem van strafzaken. Het gebruik van de OBJD impliceert dat alleen de criminaliteit die onder de aandacht komt van het Openbaar Ministerie (OM) met het onderzoek in kaart wordt gebracht. Delicten en daders die niet worden opgespoord en niet aan het OM worden doorgegeven, blijven buiten beschouwing.

In de huidige studie staan drie onderzoeksgroepen centraal: woninginbrekers, straatrovers en overvallers. Het onderzoek richt zich op de jaarcohorten 2002

tot en met 2017. Per jaar is gekeken welke daders door het OM zijn vervolgd voor een woninginbraak, straatroof of overval en waarbij een dergelijk delict bewezen is verklaard. Meer specifiek gaat het om daders waarbij het HIC-delict in de strafzaak is afgedaan met een transactie, strafbeschikking of beleidssepot door het OM of met een straf of maatregel opgelegd door de rechter. Om deze groep daders aan te duiden wordt in dit rapport verder gesproken van veroordeelde daders.

Om de achtergrondkenmerken en recidivepercentages van de veroordeelde HIC-daders in het recentste cohort (2017) enig reliëf te geven, worden deze gegevens afgezet tegen de cijfers van alle in 2017 veroordeelde daders in Nederland, de zogenoemde referentiegroep. Deze referentiegroep bestaat uit alle daders van enig strafbaar feit waarbij de strafzaak is afgedaan met een transactie, strafbeschikking of beleidssepot door het OM of met een straf of maatregel opgelegd door de rechter. Het is belangrijk om op te merken dat een directe vergelijking tussen de achtergrondkenmerken en recidive van de HIC-daders en deze referentiegroep niet mogelijk is. De cijfers van de referentiegroep zijn enkel bedoeld om de cijfers van HIC-daders in perspectief te plaatsen.

In overeenstemming met de werkwijze van de recidivemonitor van het WODC is recidive geoperationaliseerd als 'een nieuwe strafzaak'. Met strafzaken worden zaken bedoeld die zijn afgedaan met een transactie, strafbeschikking of beleidssepot door het OM of met een straf of maatregel opgelegd door de rechter én zaken die nog niet (onherroepelijk) zijn afgedaan. Meer specifiek is gekeken naar de tweejarige recidiveprevalentie: het percentage personen van de onderzoeksgroep dat binnen twee jaar een nieuw delict heeft gepleegd dat leidde tot een nieuwe strafzaak. Er is naar drie vormen van recidive gekeken: algemene recidive, HIC-recidive en speciale recidive. Algemene recidive betreft een nieuwe strafzaak naar aanleiding van het plegen van enig misdrijf. HIC-recidive heeft betrekking op een nieuwe strafzaak naar aanleiding van het plegen van een woninginbraak, straatroof of overval. De speciale recidive heeft betrekking op een nieuwe strafzaak naar aanleiding van het plegen van hetzelfde delict als in de uitgangszak (bijvoorbeeld bij woninginbrekers gaat het om een nieuwe woninginbraak). De recidive is berekend met behulp van survivalanalyse. Hierbij is er gecorrigeerd voor de tijd die men vast zat in detentie als gevolg van de uitgangszak waardoor recidive niet mogelijk was (incapacitatie).

Om te zien hoe de tweejarige recidiveprevalentie onder de HIC-daders zich heeft ontwikkeld in de laatste tien jaar (2008 tot en met 2017) zijn naast de feitelijke recidivecijfers ook gecorrigeerde recidivecijfers berekend, waarbij rekening is gehouden met verschuivingen in de achtergrondkenmerken van de daders over de tijd (zoals geslacht, leeftijd en strafrechtelijke carrière). De reden voor deze correctie is dat schommelingen in het recidiveniveau in de tijd het gevolg kunnen zijn van verschuivingen in de samenstelling van de onderzoeksgroepen over de jaren heen. Met de achtergronden van de daders kan immers ook het risicoprofiel van daders veranderen. Na correctie is het alsof de jaarcohorten dezelfde samenstelling kenden en dat heeft als voordeel dat de 'netto-ontwikkeling' van de recidive in deze populatie scherper in beeld komt. De feitelijke recidivecijfers zijn door middel van een voorspellingsmodel bijgesteld. Voor alle drie de HIC-dadergroepen is het gelukt om een voorspellingsmodel op te stellen; voor overvallers is het echter enkel gelukt om een model te ontwikkelen voor de laatste zeven in plaats van tien jaar.

Nederland kent elf rechtbanken, die elk een eigen rechtsgebied bedienen en dus zaken behandelen die binnen hun eigen rechtsgebied vallen. Om te zien hoe het in de elf verschillende rechtsgebieden in Nederland is gesteld met de tweejarige recidiveprevalentie onder HIC-daders is voor elke rechtbank naast de feitelijke recidive ook de verwachte recidive berekend, waarbij rekening is gehouden met de achtergrondkenmerken van de daders wiens strafzaak door de betreffende rechtbank is behandeld (zoals geslacht, leeftijd en strafrechtelijke carrière). Dit is van belang omdat verschillen in recidive tussen rechtbanken (net als verschillen over de tijd heen) het gevolg kunnen zijn van verschillen in de achtergrondkenmerken van de daders tussen de rechtbanken. Voor het berekenen van de verwachte recidive is gebruikgemaakt van een voorspellingsmodel. Voor woninginbrekers en overvallers is het gelukt om een voorspellingsmodel op te stellen, voor straatrovers echter niet. Per rechtbank zijn de feitelijke en de verwachte recidive met elkaar vergeleken, waarbij is onderzocht of eventuele verschillen statistisch significant (p -waarde $<0,05\%$) en relevant (effectgrootte $>0,1$) zijn. Het eerste geeft aan of een verschil tussen de feitelijke en verwachte recidive per rechtbank significant is en of het dus onwaarschijnlijk is dat het verschil op toeval berust. Het tweede geeft aan hoe groot het effect is en of het om een relevant verschil gaat. Het zou daardoor kunnen voorkomen dat een verschil weliswaar significant is, maar dat het effect minimaal is.

Resultaten

Hieronder worden de belangrijkste bevindingen van het onderzoek beschreven. Voor de bediscussie van de resultaten wordt verwezen naar hoofdstuk 4 Conclusie en discussie van het rapport.

Aantal veroordeelden

- Voor alle drie de HIC-dadergroepen geldt dat het aantal veroordeelde daders in de periode 2002 tot en met 2017 is afgenomen. Het aantal veroordeelde woninginbrekers fluctueerde over de tijd (tussen maximaal 2.755 in 2003 en minimaal 1.336 in 2017), maar is over de gehele periode bezien met 47% afgenomen. Opvallend is de daling vanaf 2014. Het aantal veroordeelde straatrovers laat met uitzondering van een piek in 2012 en een lichte toename in 2017 een stabiel dalende trend zien. Het aantal veroordeelde straatrovers is met 73% afgenomen, van 2.099 in 2002 tot 517 in 2017. Het aantal veroordeelde overvallers fluctueerde over de tijd (tussen maximaal 903 in 2012 en minimaal 421 in 2017), maar is over de gehele periode bezien met 49% afgenomen. Met name vanaf 2012 is het aantal overvallers sterk gedaald. Deze dalende trends zijn in lijn met bevindingen op basis van politieregistraties: ook bij de politie neemt het aantal geregistreerde woninginbraken, straatrovers en overvallen af.

Achtergrondkenmerken

- Straatrovers zijn relatief jong bij de uitgangszaak. Ten tijde van de strafzaak in 2017 is zo'n 42% van de veroordeelde straatrovers minderjarig, tegen 16% van de overvallers, 15% van de woninginbrekers en 7% van alle daders.
- HIC-daders komen op jonge leeftijd voor het eerst in aanraking met justitie (het gaat hierbij om enig delict, niet specifiek om het eerste HIC-delict). Dit geldt in het bijzonder voor straatrovers: 75% van de veroordeelde straatrovers in 2017 had de eerste strafzaak op minderjarige leeftijd. Maar ook bij de veroordeelde woninginbrekers en overvallers had respectievelijk 64% en 59% de eerste strafzaak terwijl ze nog minderjarig waren. Bij de totale groep veroordeelde daders

ligt dit percentage op 31%. Ook had 37% tot 52% van de HIC-daders veroordeeld in 2017 de eerste strafzaak al op 12- tot 15-jarige leeftijd, terwijl dit percentage op 18% ligt bij de totale groep daders.

- Uit de strafrechtelijke voorgeschiedenis blijkt dat de veroordeelde HIC-daders vaak al eerder met justitie in aanraking zijn gekomen. In 2017 heeft respectievelijk 81%, 79% en 66% van de veroordeelde woninginbrekers, overvallers en straatrovers één of meerdere eerdere strafzaken op hun naam staan. Opvallend is verder dat het percentage straatrovers dat eerder in aanraking kwam met justitie tussen 2016 en 2017 is gedaald van 74% tot 66%. Van alle daders veroordeeld in 2017 heeft 62% eerdere strafzaken.
- Uit de strafrechtelijke voorgeschiedenis blijkt dat de veroordeelde HIC-daders zich niet beperken tot hetzelfde delict als in de HIC-strafzaak in 2017; alle drie de groepen plegen ook andere (HIC-)delicten. We zien dus betrekkelijk weinig specialisatie bij de HIC-daders. Woninginbrekers specialiseren nog het meeste: 34% heeft eerdere woninginbraakstrafzaken.
- Met name woninginbrekers hebben veel eerdere strafzaken op hun naam staan. In 2017 ligt het gemiddeld aantal eerdere strafzaken bij veroordeelde woninginbrekers op elf, terwijl dit aantal bij veroordeelde overvallers, straatrovers en alle daders op respectievelijk acht, vijf en vijf ligt.
- Van de veroordeelde overvallers in 2017 heeft ruim een derde een woningoverval gepleegd en bijna twee derde een andere overval (zoals een overval op een winkel, tankstation of horecagelegenheid).
- Bij straatroof en woninginbraak zijn de strafzaken in 2017 meestal afgedaan met een korte vrijheidsstraf van maximaal zes maanden (respectievelijk 33% en 42%) of een werkstraf (respectievelijk 29% en 22%), terwijl bij overvallen de meerderheid van de strafzaken is afgedaan met een lange vrijheidsstraf van ten minste zes maanden (57%).
- De meeste HIC-strafzaken worden afgedaan in de Randstad. In de rechtbanken Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Midden-Nederland (waar Utrecht onderdeel van uit maakt) wordt iets minder dan de helft van de woninginbraak- en overvalstrafzaken en twee derde van de straatroofstrafzaken behandeld.

Recidive

- Van de veroordeelde HIC-daders in 2017 heeft 55% van de woninginbrekers, 44% van de straatrovers en 38% van de overvallers binnen twee jaar een nieuwe strafzaak voor enig delict. Bij alle veroordeelde daders is het tweejarige recidivepercentage 27%.
- Veroordeelde HIC-daders recidiveren veelal met een ander delict dan in de strafzaak in 2017. De HIC-recidive (8% tot 14%) en speciale recidive (4% tot 12%) liggen namelijk een stuk lager dan de algemene recidive (38% tot 55%). Woninginbrekers blijken het meest te specialiseren.

Recidiveontwikkeling over de tijd

- Gekeken naar de recidiveontwikkeling in de laatste tien jaar (2008 tot en met 2017) blijkt dat de tweejarige algemene gecorrigeerde recidive is afgenomen bij de drie HIC-dadergroepen. Ten opzichte van de vorige recidivemeting (cohort 2016) is in het nieuwste cohort 2017 de gecorrigeerde recidive voor straatrovers en overvallers gedaald en voor woninginbrekers gelijk gebleven. De feitelijke recidive verschilt soms wat van de gecorrigeerde recidive (maximaal 4 procentpunt verschil). De feitelijke recidive van woninginbrekers laat zien dat 56% van veroordeelde woninginbrekers in 2008 binnen twee jaar een nieuwe strafzaak heeft en dat dit percentage over de tijd heen nagenoeg gelijk is gebleven tot 55% in cohort 2017. De gecorrigeerde recidive van woninginbrekers laat een iets ander

beeld zien en toont een kleine daling, namelijk van 58% in 2008 naar 54% in 2017. De feitelijke recidive van straatrovers laat een lichte daling zien van 55% in 2008 tot 49% in 2014, maar in de jaren daarna stijgt de recidive weer naar 54% in 2016, om vervolgens in 2017 af te nemen tot 44%. De gecorrigeerde recidive van straatrovers laat een vergelijkbare trend zien: een daling van 54% in 2008 tot 46% in 2014, daarna een stijging tot 50% in 2016, maar in 2017 is er weer sprake van een daling tot 44%. De feitelijke recidive van overvallers daalt van 46% in 2008 tot 37% in 2014, stijgt vervolgens tot 43% in 2015, en is sindsdien weer gedaald tot 37% in 2017. De gecorrigeerde recidive van overvallers (enkel beschikbaar voor de periode 2011 tot en met 2017) laat een vergelijkbare trend zien: een daling van 40% in 2011 tot 37% in 2014, gevolgd door een stijging tot 41% in 2016, en een daling tot 38% in 2017.

- In de vorige recidivemeting werd een recidivestijging geconstateerd onder overvallers. Deze recidivetrend wordt in deze recidivemeting niet doorgezet. Net als bij de andere HIC-dadergroepen is ook onder overvallers in 2017 de recidive gedaald. Verder is opvallend hoe sterk de recidive onder straatrovers is afgenomen in het nieuwste cohort 2017. In 2016 was de gecorrigeerde recidive voor deze groep 50% en in 2017 is dat 44%.

Verwachte recidive per rechtbank

- Uit de resultaten betreffende de feitelijke en verwachte recidive per rechtbank blijkt dat er bij diverse rechtbanken (ofwel rechtsgebieden) statistisch significante verschillen bestaan tussen de feitelijke en verwachte recidive van woninginbrekers en overvallers (voor straatrovers is het niet gelukt om de verwachte recidive per rechtbank te berekenen). Als echter gekeken wordt naar de effectgrootte, welke aangeeft hoe sterk het effect is, dan blijkt het in alle gevallen om verwaarloosbare verschillen te gaan.

Beperkingen

De huidige studie kent enkele beperkingen. Een eerste beperking is dat het onderhavige onderzoek gebruikmaakt van gegevens uit het justitieel documentatiesysteem. Daarmee wordt alleen criminaliteit die onder de aandacht komt van het OM en wordt vervolgd in het huidige onderzoek meegenomen, terwijl bij de HIC-delicten sprake is van betrekkelijk lage ophelderingspercentages, zeker bij woninginbraak. Een tweede beperking is dat de berekende tweejarige recidivepercentages bij overvallers mogelijk een onderschatting betreffen. Door lange detentieperiodes kon 18% van de overvallers niet de volle twee jaar geobserveerd worden en 8% zelfs minder dan één jaar. Hoewel survivalanalyse de beoogde methode is om een betrouwbare schatting van de recidivekans te krijgen bij verschillen in observatieperioden, zorgt het grote aandeel overvallers met een kortere observatieperiode mogelijk wel voor een onderschatting van de recidive. Een derde beperking is dat zowel bij de berekening van de gecorrigeerde recidiveontwikkeling als bij de verwachte recidive per rechtbank rekening is gehouden met een beperkt aantal achtergrondkenmerken van de HIC-daders, zoals geslacht, leeftijd en strafrechtelijke carrière, terwijl ook andere achtergrondkenmerken, zoals verslavingsproblematiek of psychosociale problematiek, van invloed kunnen zijn op de recidive.

Tot besluit

Deze studie is de vierde en tevens laatste recidivemeting binnen het vijfjarige onderzoeksprogramma naar de recidive onder HIC-daders, welke in 2016 van start is gegaan. Wanneer we terugkijken op deze serie recidivemetingen kan allereerst geconcludeerd worden dat er een vrij consistent profiel van HIC-daders op te maken valt, welke bovendien in lijn ligt met bevindingen uit eerder nationaal en internationaal onderzoek. Zowel uit de huidige studie als uit de eerdere recidivemetingen kwam naar voren dat HIC-daders veelal mannen zijn, vaak al op jonge leeftijd crimineel actief zijn en ze zeer crimineel actief zijn. Veel studies wijzen uit dat crimineel gedrag op jonge leeftijd een belangrijke voorspeller is voor een langdurige en ernstige criminele carrière. Het is dan ook verontrustend dat 60% tot 80% van de veroordeelde HIC-daders minderjarig was bij hun eerste strafzaak. Bovendien blijkt uit Zweeds en Brits onderzoek dat als minderjarige daders een HIC-delict plegen als geregistreerd debuut delict dit de kans vergroot dat ze uitgroeien tot een veelpleger. Om ernstige en langdurige criminele carrières te voorkomen of in te perken is het dus cruciaal om crimineel gedrag op jonge leeftijd te voorkomen, zeker in het geval van HIC-delicten. Vroegtijdig ingrijpen is dan ook aan te raden. Daarbij zou met name ingezet kunnen worden op een aantal risicofactoren, geïdentificeerd in eerder onderzoek, voor crimineel gedrag en een HIC-carrière in het bijzonder, zoals antisociaal gedrag op jonge leeftijd (zoals agressie, middelengebruik, kleine vergrijpen als vernieling en winkeldiefstal), ernstig spijbelgedrag, en gezinsproblemen (zoals huiselijk geweld, armoede, verslavingsproblematiek en crimineel gedrag bij ouders). De kans op crimineel gedrag wordt met name groter wanneer er sprake is van een opeenstapeling van risicofactoren in de kindertijd. Vroegsignalering en het aanpakken van deze risicofactoren zouden kunnen helpen bij het voorkomen van een criminele en HIC-carrière.

Ten tweede laten de resultaten zien dat de gecorrigeerde recidive in de laatste tien jaar (2008 tot en met 2017) onder alle HIC-dadergroepen (licht) is gedaald. Ten opzichte van de vorige recidivemeting (cohort 2016) is in het nieuwste cohort 2017 de recidive voor straatrovers en overvallers (licht) gedaald en voor woninginbrekers gelijk gebleven. Voor overvallers is dat noemenswaardig omdat er in de vorige recidivemeting vanaf 2014 nog een recidivestijging werd geconstateerd onder overvallers. Deze recidivetrend wordt in de huidige recidivemeting niet doorgezet. Verder is opvallend hoe sterk de recidive onder straatrovers is afgenomen in het nieuwste cohort 2017. In 2016 was de gecorrigeerde recidive voor deze groep 50% en in 2017 is dat 44%. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de groep van hardnekkige criminelen onder straatrovers in 2017 wat afneemt, want in vergelijking met recente cohorten (2014-2016) hebben de veroordeelde straatrovers in 2017 tevens een minder uitvoerig strafrechtelijk verleden. De omvang van het strafrechtelijk verleden van de straatrovers veroordeeld in 2017 is echter wel in overeenstemming met de jaarcohorten voorafgaand aan 2014 en in die jaren lag de recidive wel hoger. Het is moeilijk dergelijke ontwikkelingen te duiden, aangezien dit een beschrijvende studie is. Er kunnen verschillende verklaringen een rol spelen bij de recidiveontwikkeling over de tijd, van micro factoren zoals verschillen in de achtergrondkenmerken van daders waarvoor niet gecorrigeerd is tot macro factoren zoals het criminaliteitsbestrijdingsbeleid en de verscherpte aanpak van HIC-daders, algemene ontwikkelingen in de criminaliteit en registratie-effecten in een bepaalde tijdsperiode. Vervolgonderzoek zou ook specifiek kunnen kijken naar de beleidsprogramma's die zijn gevormd om de HIC-problematiek te bestrijden, en hoe succesvol deze aanpak is geweest in het terugdringen van het aantal HIC-daders en de recidive van deze groep.

Ten derde kan geconcludeerd worden dat het aantal veroordeelde HIC-daders sinds 2002 sterk is gedaald. Deze trend werd reeds in de tweede HIC-herhaalmeting geconstateerd (HIC-daders veroordeeld in 2002-2015), en is sindsdien een consistente bevinding gebleken die ook in 2017 doorzet. Zo zien we in de periode tussen 2002 en 2017 een afname van 47% onder woninginbrekers (van 2.532 naar 1.336 daders), 49% bij overvallers (van 830 naar 421 daders), en 73% bij straatrovers (van 2.099 naar 574 daders). Tegelijkertijd is de recidiveprevalentie onder deze dadergroepen lang niet zo hard gedaald. Kortom, alhoewel het aantal HIC-daders aanmerkelijk is gedaald, blijft er een beduidend kleinere maar hardnekkige groep HIC-daders over die crimineel actief blijft en recidiveert. Meer onderzoek naar de achtergrondkenmerken en problematiek onder deze groep van hardnekkige daders zou inzicht kunnen geven in de oorzaken van het aanhoudend crimineel gedrag en mogelijk aanknopingspunten bieden voor een effectieve aanpak.